

Smaastykker.

XVI.

Et Par Smaabemærkninger om de sidste Bisper og Provster i Børglum før Reformationen.

Af Adjunkt A. Heise.

I Ny kirkeh. Samlinger, IV, 465 ff. har Udgiveren, Dr. Rørdam, givet en Skildring af Forholdene ved Børglum Kloster i Reformationstiden, hvorved det er lykkedes at faa et klarere Indblik i flere hidtil dunkle Forhold. Navnlig har Dr. Rørdam paavist, at den Efterretning, som findes hos Münter (Ref. Hist. II, 100) og efter ham hos Daugaard, at Klostret alt 1532 var blevet en adelig Forlening, grunder sig paa en Misforstaaelse, idet et meddelt Kongebrev fra 1532 (S. 469) viser, at Børglum Bispedom dette Aar blev lovet til en Niels Rosenkrands efter den dalevende Biskop Stygge Krumpens Død og Afgang. Denne Mand antager Dr. Rørdam for at være den samme som Hr. Niels Eriksen Rosenkrands, Søn af Erik Styggesen til Mattrup og Kirsten Nielsdatter Skram. Men ved nærmere Betragtning af Sagen synes det rigtignok, som om ogsaa denne nye »Bisp« — paa en Maade den 3die paa den Tid, da den gamle Niels Stygge endnu levede, — maa »gaa ud af Sagaen«. — Sagen synes nemlig at forholde sig paa følgende Maade: Münters (og Daugaards) Efterretning, at »Niels Stygge Rosenkrands« fik Løfte om Forleningen af Børglum Kloster, grunder sig paa en Misforstaaelse af

en kort Yttring hos Hvitfeld (S. 1391 fol.): »Samme Aar (o: 1532) fik Hr. Niels Stygge Rosenkrands Bevilling paa Børglum efter Biskop Stygges Død«. Men dette er netop den gamle Bisp Niels Stygges fulde Navn. Hermed stemmer ogsaa det anførte Kongebrev af 1532 fuldstændig. Brevet er skrevet til »Hr Niels Rosenkrands, Biskop til Børglum«; saaledes vilde man vel neppe betegne en Mand, der var saa langt fra endnu at være Bisp i Børglum, at to endnu levende Besiddere først skulde dø eller resignere. Og hvad loves ham saa i Brevet? »At han da (efter Stygge Krumpens Død og Afgang) maa og skal **igjen** strax til sig ubehindret annamme Burglom Bispedom med al sin Rettighed at have, nyde og beholde sin Livstid«. Det kan man da neppe finde paa at love en vordende Bisp, men kun en Mand, der alt er, eller rettere sagt, har været i Besiddelse af et Embede. — Det kan ganske vist synes forunderligt, at den gamle Niels Stygge, som vel da maatte være over de 70, siden han alt 1487 skriver sig »electus confirmatus til Børglum«¹⁾, paa Gravens Rand († 1533) sikkrer sig for det lidet sandsynlige Tilfælde, at han skulde overleve den yngre Stygge Krumpen. Men dels kan der jo have været særlige, os nu ubekjendte Forhold, som gjorde det mindre usandsynligt i det Øjeblik, som Sygdom eller Lignende; dels udmærker dette værdige Par sig jo netop hele Tiden igjennem ved den Iver, hvormed de søge at sikre sig for det Tilfælde, at den ene af dem skulde dø (se de i N. k. Sml. anførte Breve), at ikke det mindste timelige Gods skal undslippe deres gridske Hænder. Det stemmer saa godt overens med hele denne uhyggelige Persons tidligere Færd, at det ikke synes saa utroligt, at han har forsøgt paa endnu engang at komme i den »ubestridte« Besiddelse af Bispemagten og Bispegodset, for ikke at tale om den Ubehagelighed maaske at faa en ny Bisp til at holde Øje med sig, naar den velvillige Stygge

¹⁾ Aktstykket hos Allen, De tre nord. Rigers Hist. II, S. 573.

Krumpen muligvis døde. Thi hvor fortroligt Forholdet end hele Tiden igjennem lader til at have været mellem de to Bisper, er Niels Stygges Udnævnelse til Provst i Børglum dog faktisk en Slags Afsættelse eller Resignation. Fra den Tid af er det altid Stygge Krumpen, der træder frem som den egentlige Bisp. Niels Stygge beholder nok sin Plads i Rigsraadet, men taber sig i Massen af de andre Raader. 1524, da alle Bisperne paa Kirkens Vegne bevillige Kongen Pengehjælp, nævnes for Vendsyssel kun Stygge Krumpen, ikke tillige Niels Stygge (ligesaa lidt som den gamle Niels Claussen i Aars, der var i en lignende Stilling)¹⁾; ligesaa lidt 1525 og 28, da der er Tale om Rustninger mod Christian den Anden²⁾. 1527 er det atter Stygge Krumpen, som i Forening med de øvrige jydske Bisper skrive efter Dr. Eck³⁾. Kort sagt, Niels Stygge træder kun frem som Privatmand eller simpel Rigsraad, som naar han f. Ex. 1525 i Forening med de andre jydske Bisper og nogle verdslige Raader giver en Pengehjælp til en Gudstjeneste «til Hellig Trefoldighed udi Viborg»⁴⁾.

Hvorfor den gamle Bisp netop 1532 har kunnet opnaa en saa besynderlig kgl. Gunst, atter at faa Udsigt til at komme i Besiddelse af en Myndighed, han alt 1519 eller 20 havde mistet paa Grund af sin uværdige Færd, vide vi ikke; men formodentlig har vel Christian den Andens Tog til Norge, som nødte de gamle Oprørsfæller, Kongen og de børglumske Herrer, til at slutte sig nøjere sammen, gjort Kongen villigere til at gaa ind paa Forlangendet. Det er i den Henseende nok værdt at lægge Mærke til, at Kongebrevet netop er udstædt omtrent samtidigt (4de Søndag efter Paaske) med Stygge Krumpens i N. k. Saml. S. 471 anførte Afslag til Christian d. Anden (25de April). Den ene Villighed var jo den anden værd, saa meget mere

¹⁾ N. Dske Mag. V, 21.

²⁾ N. Dske Mag, V, 95. 302.

³⁾ Pontopp. Ann. II, 810.

⁴⁾ N. Dske Mag. V, 50.

som Kongen snildt benyttede sig af Lejligheden til med det Samme at sikkre sig Besættelsen af Bispedømmet, hvis den gamle skulde dø (s. Slutn. af Brevet), i god Samklang med sin Fremgangsmaade ved tidligere Lejligheder.

I denne Henseende faa de i N. k. Saml. IV, 468 og 69 aftrykte Breve om Børglum stor historisk Betydning. Naar man nemlig lægger Mærke til de forskjellige Tidspunkter, de ere udstedte, give de et nyt interessant Bevis paa den gradvise Bestræbelse fra Frederik den 1stes Side efter at drage Kirkens Styrelse over til sig. Christian den Andens Brev af 22de April 1520 er et Præsentationsbrev til Paven om at give Børglum Provsti til Bisp Niels Stygge istedetfor den tidligere Indehaver, Dr. Antonius Fyrstenberg; at Paven imidlertid ikke vilde uden videre gaa ind paa Sagen, at Niels Stygge idetmindste ikke 1523 endnu havde faaet pavelig Bekræftelse, vide vi med Vished¹⁾. Endnu 1525 er Frederik d. Førstes Stilling den samme; han giver Stygge Krumpen Løfte paa Provstiet efter Niels Stygge, med Tilføjende, at han »strax« efter N. Stygges Død eller Resignation vil give Bisp Stygge »og ingen Anden« vor Præsents og Forskrift til den hellige Fader Paven, og troligen i alle Maader tilhjelpe, at han det fange og beholde skal uden Trætte«. Er det ikke, som om Antonius Fyrstenberg endnu stod truende i Baggrunden? Men til Paven tager Kongen dog endnu Hensyn. — Brevet er udstedt Onsdagen efter St. Hans Halshuggelses Dag (30te Avg.), altsaa da Kongen var i Kbhvn. i Anledning af Herredagen; Forholdet til Christian d. Anden var da truende, Forhandlingerne paa Herredagen havde netop næsten udelukkende drejet sig om Rustninger og Forholdsregler mod Christian d. Andens Tilhængere²⁾, hvorved desuden ny »Tynge og Besværing« var paalagt Adel og Gejst-

¹⁾ Pavens Stævning af de 2 Bisper og Kongens Brev til Paven, Pontopp. Ann. II, 785.

²⁾ N. Dske Mag V, 93 ff.

lighed, saa at Kongen, Adlen og Gejstligheden, navnlig naturligvis de gamle børglumske »Oprørere«, maatte slutte sig sammen, — det eneste Baand, der kunde holde dem sammen! Ganske anderledes staaer Sagen derimod næste Aar, da Niels Stygge benytter sig af Kongens Nærværelse i Aalborg til at faa Christian d. Andens Forleningsbrev af April 1520 bekræftet. Det viser sig strax, at et af de Punkter, som ikke længere findes i Brevet, netop er Henvendelsen til Paven, hvad enten nu N. Stygge virkelig har faaet den pavelige Confirmation tidligere, eller, hvad der synes rimeligere, ikke har faaet den, og netop derfor nu søger forøget Sikkerhed fra Kongens Side. Dette Kongebrev er udstedt i Aalborg die beati Severini episcopi (23de Octb.) 1526, altsaa samme Dag, som det bekjendte Beskjærmelsesbrev for Tausen¹⁾! Fra Aalborg drog Kongen et Par Dage efter gennem Jyllands Kjøbstæder til Herredagen i Odense, Decbr. 1526. Her var det, at han fremkom med og gennemførte sit bekjendte Forslag, at søge »Confirmats« indenrigs og ikke »at sende Guld eller Penge af Riget til Rom eller andetsteds enten paa Bispedømme, Prælatdømme eller andre gejstlige Len«²⁾. Det er ligesom Kongen alt havde disse Forslag i Tanke, da han bekræftede Christian d. Andens Brev »med visse Undtagelser«. — Nu kunde den gamle Hr. Niels Stygge ellers sidde ganske tryk paa sit Herresæde i Børglum som dets »rige« Provst, som ogsaa Peder Smed i sin Samtale med Adser Bonde giver en Snært³⁾, saa meget mere, som han alt af Christian d. Anden havde sikket sig og nu faaet fornyet Bekræftelse paa »ej at besværes med Tjeneste eller Tynge«, en Bestemmelse, som ogsaa synes overholdt; i det Mindste findes Børglum Kloster ikke udtrykkelig anført paa Listen

¹⁾ Ann. f. nord. Oldk. 1847, S. 120.

²⁾ Stadfæstelsesbrevet til Rønnev, 1529, Pal. Müller: Herred. i Odense 1526 og 27. S. 293.

³⁾ Kirkehist. Saml. II, 363.

over det Mandskab, Adlen og Prælaterne stillede 1525¹⁾. — (At Stygge Krumpen 1525 havde maattet modtage Løftet om Forleningen med udtrykkelig Udeladelse af denne Frihed²⁾), har maaske ogsaa kunnet bevæge Niels Stygge til at faa sit Brev bekræftet paany).

Den Stilling, Kongen saaledes synes at have indtaget alt i Efteraaret 1526, og som han skaffede Gyldighed paa Odense-Herredag, gjenfinde vi atter i det sidste Børglumske Brev 1532 til Hr. Niels Stygge Rosenkrands, hvor han slet og ret giver Bispedømmet tilbage af egen Magtfuldkommenhed og sikkrer sig, at den gamle Bisp ikke resignerer »uden K. Ms. eller H. N. efter kommendes Konninger udi Danmarks Samtykke«. Det var det samme, Kongen havde sikkreret sig ved Jens Beldenaks Overdragelse af Bispestolen til Knud Gyldenstjerne 1527³⁾, ved det kgl. Stadfæstelsesbrev for Rønnev 1529, ved Anders Gyldenstjernes Udnævnelse til Degnedømmet i Roskilde 1527, hvor det ligefrem forbødes at rejse til Paven for at søge Confirmation⁴⁾, ja i Grunden allermest, da han i August 1526 med de verdslige Rigsraader hævdede Aage Sparres Plads paa Erkesædet mod den af Paven confirmerede Skodborg og opstillede sig selv og Rigsraadet som Dommer over det stridige Erkebispevalg⁵⁾.

Til Slutning skal jeg kun for Fuldstændigheds Skyld gjøre opmærksom paa endnu en kortvarig Lensbesidder af Børglum Kloster paa denne Tid. Da Skipper Klement kom til Jylland 1534, blev Bisp Stygge Krumpens Gaarde i Vendsyssel brændte, Sejlstrup, Voergaard og Birkelse. Børglum selv blev givet i Forlening til en Adelsmand Jens Marqvardsen⁶⁾. — »Hvor Elsebet er bleven af, har jeg

¹⁾ N. Dske Mag. V, 51. 53.

²⁾ N. k. Saml. IV, 468.

³⁾ Münter., Ref. Hist. I, 538. 541.

⁴⁾ Pont. Ann. 2, 817.

⁵⁾ Hvitfeld S. 1296.

⁶⁾ Formodentlig den samme, som i en Præsteindberetning fra 1568 (N. Hist. Tidskr. III, 543) nævnes som Ejer af Kragsskov i Vendsyssel.

ikke spurgt,« skriver hendes Broder, den ovenomtalte Degn i Roskilde, Anders Gyldenstjerne, som paa den Tid var paa Adlens Parti med Christian 3. »Vi vide aldrig, hvor Bispen af Vendsyssel er; han kryber nu udi Muskehul; men jeg haaber, jeg kan endnu faa Skjel af ham«¹⁾. Saaledes at se den ene Prælat have den andens Søster, en gift adelig Dame, til Frille, er et betegnende Træk for den katholske Gejstlighed paa Reformationstiden, om end Anders Gyldenstjerne, som 14 Dage senere faldt i Kampen ved Svendstrup mod Bønderne, just ikke synes at have haft meget tilovers for Bispen.

Endnu paa denne Tid klagede mange Præster i Vendsyssel over, at Bisp Stygge havde lagt deres Gaarde under Voergaard (S. 540).

¹⁾ N. Dske Mag. V, 137; Anders Gyldenstjerne til hans Broder Erik, Aarhus 30te Septbr. 1534; smlgn. Pal. Müller, Grevens Feide. I, 259.